

Homoseksualiteit in de pastorale praktijk

A. L. M. WOUTERS*

Aan de basis is er nogal wat ruimte voor homoseksuelen. Ook bisschoppen willen wel eens aardig voor hen zijn. Eén bisschop is, in navolging van Rome, een verklaard anti-homoseksueel. Een troost bij dit alles is, dat mensen uit verschillende kerken blijken toch van één Geest bezielde te zijn. Een soort profiel van de bemoeienissen van het pastoraat met mensen die homofiel zijn.

Pastoraat

In een maatschappij waarin veel in beweging is en waarin zich met name op religieus terrein verschillende ingrijpende veranderingen voltrekken – desacralisering/secularisering, functieverlies van de kerken, democratisering binnen de kerken – is het geven van een heldere omschrijving van „pastoraat” een heksentoer. Drie pogingen dus maar:

Zo globaal mogelijk. „Wat doe je nu eigenlijk als pastor?” (ooit een vraag aan pastores-trainer Wiebe Zijlstra). Antwoord: „Je loopt een eindje mee.” *Iets minder globaal.* Pastoraat is: een ander van dienst zijn in diens geloven; of: elkaar als gelovigen van dienst zijn (want als het goed is, schijnt het steeds van twee kanten te komen; beide partijen zijn er goed mee). Pastoraat gebeurt steeds binnen een gemeente. Dit behoeft niet per se te betekenen: binnen een bepaald officieel kerkgenootschap; wel: binnen een geheel waarin men elkaars geloof, hoop en liefde deelt. Concreter: waar je ongeveer dezelfde dingen serieus neemt (geloof), dezelfde dingen hoopt en dezelfde dingen vreest (hoop) en waar je mensen tegenkomt die jou aardig vinden en die jij aardig vindt (liefde).

In meer bijbelse termen. Goed pastoraat heeft te maken met de afwezigheid van winstbejag (Ez. 34), met de gewone werkelijkheid en met gewoon doen (Mt. 9:13: barmhartigheid, geen offeranden; Mt. 5:24: eerst u verzoenen met uw broeder), met het opkomen voor minderheden (Mt. 18:12-24: het éne, het verloren schaap; Mt. 5:1-12: zieken, ar-

men, hongerigen, dorstenden, treurende, ontrechtten; Mal. 3:5: weduwen, wezen, vreemdelingen).

Erg helder is het ook na drie pogingen nog niet; kennelijk ben ik geen heks of tovenaer. Hopelijk wordt verderop nog iets duidelijk.

Gericht op iedereen...

De hulpverlening van het pastoraat is gericht op iedereen wiens seksuele geaardheid een probleem is (geworden): mannen en vrouwen van alle leeftijden, homoseksuelen, biseksuelen, pedofielen, andere seksuele minderheden en mensen die bij God niet weten in welke categorie ze eigenlijk thuishoren. Verder op mensen die zich geconfronteerd zien met onverwacht gedrag van hun kind, hun partner, hun broer, hun zus. Op ouders; ook voor verlichte en ruimdenkende mensen blijkt de wetenschap dat hun eigen kind homoseksueel is vaak moeilijk te aanvaarden. Zijn ze dan toch erfelijk belast? Of: wat hebben ze fout gedaan? Op de partner: „Ik had natuurlijk nooit mogen trouwen, maar ik wil hem/haar niet kwijt”; „Scheiden? Zoiets mag toch niet”; „Ik wist helemaal niet dat er gelukkig getrouwde homofielen zijn”; „Is zoiets niet funest voor de kinderen?”

Hulpverleners

In het bijbelverhaal van de Barmhartige Samaritaan (Luc. 10:25-37) is de enige die de halfdode reiziger hulp biedt een volslagen leek: een toevallige passant, geen priester en zelfs min of meer een „heiden”. Onze christelijke kerken zijn over het algemeen sterk gehiërarchi-

seerd: wat er gebeurt, wordt verondersteld het werk te zijn van ambtsdragers, beroepskrachten die hiervoor zijn opgeleid, uitgezocht en met enige plechtigheid aangesteld. Daarnaast is er op dit moment in veel kerken een ontwikkeling waarbij dit vaste patroon wordt doorbroken: vrijwilligers, vaak niet betaald, soms wel apart opgeleid, doen een groot gedeelte van het kerkelijke werk. Pastoraat wordt op die manier weer een functie van de hele gemeente in plaats van een functie van de ambtsdragers. Deze ontwikkeling lijkt mij zeer toe te juichen: ideaal zou zijn als iedereen die iets wil en iets kan, dat ook mag doen. Aan het charisma worden geen grenzen gesteld.

Een vast kader heeft natuurlijk ook zijn voordelen. De leden kunnen op hun bereidheid tot helpen en hun deskundigheid worden aangesproken en zij hebben vaak veel ervaring. Veel gemeentelieden zijn er gevoelig voor dat een gekwalificeerd lid van hun gemeente (dominee, ouderling, pastorale werk(st)er, priester) hen te woord staat. Nadelen van het vloeiend worden van maatschappelijke en kerkelijke verbanden zijn er ook. Soms wordt er om cliënten gevochten. Belangrijker dan wat er aan hulp wordt geboden, vindt men de vraag „Wie mag het doen?” Het Bureau voor Levens- en Gezinsvragen? De dominee, de pastoor, de huisarts? Het Algemeen Maatschappelijk Werk, de Sociaal-Psychiatrische Dienst, het COC...?

De achtergrond

Pastoraat geschiedt binnen de gemeente, binnen een bepaald geestelijk klimaat. Dit klimaat kan moraliserend zijn, „oordelend”, of acceptierend, „reddend” (Joh. 12:47). Een graadmeter voor de kwaliteit van het klimaat vormt het gedrag ten opzichte van minderheden. Van huis uit zijn kerken gewoonlijk samengesteld uit „uitschot” (armen, zondaars, heidenen – Mt. 9:9-13), maar vroeg of laat neemt de meerderheid de leiding: het establishment, het getal, de modale mens. Als het te gek dreigt te worden, duikt er dan wel ergens een profeet op; er klinkt – gewoonlijk van onderaf, vanaf de basis – een oproep tot inkeer, tot terugkeer, tot een nieuw engagement met de armen. Dit leidt dan vaak weer tot langdurige conflicten tussen de basis en de top; men verkettert elkaar hartgrondig. Het komt ook voor dat de top of het middenkader aanmerkelijk ruimhartiger is dan bepaalde groeperingen aan de basis.

* Rooms-katholiek priester te Tilburg.

De geestelijke context voor pastoraat is dus vaak zeer gecompliceerd; er klinken voortdurend tegenstrijdige signalen. Het gebeurt dat iemand blij is met het begrip en de steun die hij van bepaalde gemeenteleden ondervindt, en toch erg geraakt wordt door negatieve uitlatingen van bijvoorbeeld hogere gezagsdragers in zijn kerk; welke geest moet hij nu weer volgen? Pastoraat is enerzijds alleen mogelijk binnen een bepaald geestelijk bestel (het lijkt me nauwelijks mogelijk dat een boeddhistisch of islamitisch ambtsdrager christelijk pastoraat zou bedrijven), anderzijds kan het pastoraal klimaat ook binnen een en dezelfde christelijke kerk nogal buig zijn. Het beste voorbeeld lijkt me momenteel de Nederlandse katholieke kerk. Aan de basis is er nogal wat ruimte voor homoseksuelen. Ook bisschoppen willen wel eens aardig voor hen zijn (Zwartkruis, Bluysen, Ernst). Eén bisschop is, in navolging van Rome (de Verklaring over enkele vraagstukken van seksuele ethiek, van de Congregatie voor de Geloofsleer van 29 december 1975) een verklaard anti-homoseksueel.

Een troost bij dit alles is dat, ondanks de nog steeds hechte kerkelijke verzuiling, soms „dwarslagen in de christenheid” zichtbaar worden: mensen uit verschillende kerken blijken toch van één Geest bezield te zijn. Oecumenisch pastoraat heet dat dan.

Vormen van pastoraat

Pastoraat in de meest strikte zin is „de bediening van Woord en Sacrament” (bij de protestanten), bij de katholieken „de toediening der sacramenten”. Feitelijk werd pastoraat dan al wat ruimer genomen; de sacramenten zijn ingebed in de „sacramentencatechese” (doopcatechese bijvoorbeeld, of de voorbereiding op de Eerste Heilige Communie) en naast de preek is er de zondagschool, het huisbezoek, de spreekkamer, de godsdienstles. Ook het schrijven als pastorale arbeid bestaat sinds lang (de Brieven van Sint Paulus, of de brieven die Pater Van Kilsdonk in grote aantallen schrijft). Sinds enige tijd kennen we het telefonisch pastoraat en het Omroeppastoraat (in engere zin het IKON, in bredere zin: alles wat er bij radio en televisie aan zielzorg gebeurt, zoals het programma „Heel de mens” van de KRO). Een vorm van pastoraat die misschien wel heel oud is, maar ook weer tamelijk nieuw is het verschijnsel zelfhulpgroepen. Mensen die hetzelfde lot overkomen is, delen onderling hun

ervaringen: de wanhoop, het verdriet, de angst, en de (soms wat schaarse) vreugde.

Eén vorm van pastoraat is zo nieuw dat eigenlijk niemand zich herinnerde dat hij er al eens eerder geweest was: de gezamenlijke actie. Wanneer een aantal mensen tegelijk in beweging komt, blijkt ineens – o wonder – dat jij met je probleem niet de enige bent en dat er best iets tegen te doen is als je elkaar maar weet te vinden. Tamelijk massale acties, zoals die naar aanleiding van het optreden van Anita Bryant of na het bekend worden van de inreisbeperkingen voor homoseksuelen in de Verenigde Staten; vrij kleine acties die soms echter grote indruk maken omdat er veel persoonlijke moed voor nodig is. Ik denk hier aan de vier rooms-katholieke pastores die zich onlangs – in het weekblad *De Tijd* van 20 juni 1980 – presenterden als de stuurgroep van het Werkverband van Katholieke Homofiele Pastoraal Werkenden.

Iets nieuws (ook als „actie”, want er is sprake van een soort bondgenootschap) is ook dat steeds meer vrouwen actief worden binnen het pastoraat. Dit zou voor sommige cliënten wel eens drempelverlagend kunnen werken. Zo zal een vrouw misschien makkelijker vertellen dat zij lesbisch is, als er een vrouw tegenover haar zit.

De inhoud

De inhoud: waar gaat het over, waar gaat het om in die pastorale contacten? Waar wringt de schoen en naar aanleiding van wat haalt men soms weer een beetje opgelucht adem?

Wat praktisch pastoraat betreft ben ik zelf een randfiguur; ik zie slechts heel weinig mensen. Toch meen ik, op basis van wat ik zo links en rechts gehoord, gezien en gelezen heb, wel iets te kunnen zeggen over onderwerpen van gesprek in pastorale contacten met homoseksuelen. Die gesprekken gaan, zo zou men kunnen zeggen, ofwel over vroeger, ofwel over nu, ofwel over hoe het nu verder moet, over de toekomst dus. *Over vroeger.* Als iemand de moed gevonden heeft om dan maar te zijn zoals hij of zij is, kan het nog een heel probleem zijn om die nieuwe gevoelens te rijmen met alles wat men vroeger gehoord heeft, gezien, gevoeld, meegeemaakt. Er kan een wrok zijn tegen de echte of vermeende veroorzakers van vroeger leed. Droefheid over gemiste kansen, om jaren die niet meer overgedaan kunnen worden. Geschokt vertrouwen, in alles en iedereen. Bij-

gestaan worden bij het instandhouden of terugwinnen van een gevoel van continuïteit (het accepteren van dit verleden als jouw verleden) kan dan erg belangrijk zijn. Het negeren van het verleden is een te gemakkelijke weg die ook nergens toe leidt, maar verzoend raken met het verleden is zelden mogelijk zonder dat iemand anders die verzoening predikt. Iemand die iets van een nieuw vertrouwen weet te wekken in de eigen persoon, in mensen überhaupt, in de zin(nigheid) van het leven, in sommige andere mensen met wie we toch verder moeten leven . . .

Over nu. In een kritische situatie kan het van levensbelang zijn dat er iemand achter je staat, naast je staat. Iemand die je niet verwerpt of afwijst. Een begin van een (soms weer helemaal van voren af aan op te bouwen) nieuwe relatiestructuur, een eerste getuige, een eerste metgezel op de nieuw ingeslagen weg. Dat die getuige dan behoort tot een groepering waar je je (ondanks alles misschien) mee verbonden voelt, of iemand is die in die groepering een aparte plaats bekleedt (ambtsdrager), kan extra gewicht in de schaal leggen: je bent weer ergens, je bent toch nog érgens.

Soms kan een pastor ook goëd werk doen door te bemiddelen bij moeilijke gesprekken: met ouders, met de partner. Pastoraat in de meest eigenlijke zin lijkt mij ook dat de pastor, wanneer hij of zij dat kan en durft en mag, iets van een diepere religieuze duiding uitsprekt van wat de ander heeft meegeemaakt. Woorden als uittocht, overgang (pasen), nieuw leven zijn soms toch niet te groot. Ook bidden mag misschien zelfs, soms.

Voor de toekomst. Dat men met iemand van buiten, een buitenstaander (die afstand was nodig: iemand met wie men intiem is kan geen getuige zijn!) contact heeft gehad, kan iets van de betekenis van een ritueel hebben: men is ergens langs gegaan, er is iets gevierd. Schaamte en schuldgevoel kunnen niet meer zo gemakkelijk toeslaan, want men is eigenlijk toch aan de overkant van de stroom. Later contact met deze pastor kan de overgang vasthouden: de pastor is een blijvende getuige, een soort levend garantiebewijs dat er ooit, in bange dagen, een stap gezet is.

Het gebeurt nogal eens dat iemand die zelf „het licht gezien heeft aan het einde van een tunnel” zich in wil zetten om dit ook voor anderen, lotgenoten, mogelijk te maken. Een pastor kan soms misschien helpen om aan een dergelijk verlangen vorm te geven.